

OVER HET ZWIJGEN

I wonder if there might not be
another human essence than self.

Anne Carson
'The Gender of Sound'

Had I been that person?

Louise Glück
'Afterword'

WAARIN ZE WORDT ONTMOET

Waarin ze spoken ziet

Er was een vrouw in Parijs. Ze ging spreken op een conferentie, een lezing over het verschil tussen zin en betekenis. Het was herfst, haar naam was Marie. Ze kwam een paar dagen eerder, om tijd te hebben voor zichzelf – tijd waarin ze bijna niemand was, een anoniem gezicht, jukbenen als sokkels onder een koude blik. Rijen dunne bomen begonnen te verkleuren: limoen, oranje, saffraan. Rustige, mistige straten; spoken aan de overkant van de rivier.

In de zomer was ze benaderd met een vraag. Een tijdschrift, *Leopold*, werd vijftig, en de redactie had een boek met gesprekken bedacht: zeven jonge dichters en hun grote voorbeeld. Hoewel Marie al twintig jaar niets had gepubliceerd, noemde iemand haar naam. Die jongen, Herder, kwam naar Parijs, het leek het blad een mooie setting voor het stuk. Het betaalde zijn rit en een tweetal overnachtingen.

Ze zag hem voordat ze vertrok. Een magere, opge-

wekte jongen met een rond gezicht en smalle kaak, witgeverfd haar, een lichtgrijze trui met capuchon. Hij schreef met pen in een blocnote kleiner dan zijn hand. Ze spraken af dat Herder niet voortdurend meelopen zou: hij kwam mee naar haar lezing en ze bezochten samen een museum, tussendoor een paar keer lunchen. In zijn eigen tijd kon hij naar andere musea gaan, zei Marie, dat was voor hem nog gratis. Wacht – had hij een Europees paspoort?

Na aankomst bezocht ze eerst een galerie aan een kleine binnenplaats, verborgen achter een poortje. De voorhal was van glas, smalle ruiten in een iel metalen frame, zodat het amper voelde alsof je ergens binnenliep; het was alsof je het pleintje vergat, alsof je wakker werd. Alle muren wit, een witte balie met twee witte, goedgeklede twintigers en hun kundige, witte glimlach. Voorbij de hal was het dak opnieuw van glas. Er stond geen info op de muren, alleen de naam van de fotograaf; bij de ingang lag een stapel kale folders op een dunne, witte pilaar.

Portretten in tinten van aarde en zand: vaalgeel, asgrijs, omber. Forse, gevlekte vellen papier. Van veraf herkende Marie in de vlekken gezichten, alsof een felle lamp ze op haar netvlies had gebrand, maar dichterbij verdwenen ze en zag je alleen nog het mat-

te pigment, scheurtjes in het oppervlak, sporen van water. Het papier had soms iets weg van leer. Een van de portretten was een zwart, rechthoekig vlak, zelfs van veraf, tot je ogen eraan wonden, zoals je iemand opmerkt in het donker. Een ronde schim, mogelijk een vrouw, een lichtsmeer haar wang. Langs de rand van het vel stond in potlood het woord *eucalyptus*.

De vlekken *toonden* geen mensen, maar lokten mensen uit. Niemand lag vast, de gezichten beefden in de verbeelding, misschien in het geheugen. Marie zag een mond die meteen weer verdween.

De fotograaf had zijn papier gedrenkt in vloeistoffen met lichtgevoelig materiaal, dat hij verzamelde uit planten. Hij had de vellen onder grote, glazen negatieven in de zon gelegd, waardoor elke afdruk beïnvloed werd door regen en wind. De mensen hadden niet bestaan, hun gezichten waren door software gegenereerd. Hedendaagse geesten met nergens een lichaam. Toch dacht Marie soms mensen te herkennen, historische figuren die ze nooit in het echt had gezien. En iets viel op: alle mensen keken in de lens die er niet was geweest, sommigen verzonken in gedachten die ze niet hadden gehad. Toen Marie een foto maakte, werden meerdere gezichten op het scherm van haar camera omcirkeld.

Er was een catalogus van het werk, zes exemplaren stonden naast de balie in een smalle kast, twee per plank, het omslag naar voren. Door de omvang van het boek, niet groter dan een vel papier, verdween het effect uit de zalen: de mensen bleven altijd zichtbaar, je zag ze niet opgaan in het materiaal. Hun hoofden leken eerder vergroot dan verkleind, alsof het om oude, verweerde pasfoto's ging. Het boek bevatte na de platen twee korte essays: iemand schreef hoe de portretten na verloop van tijd zouden verbleken tot een reeks egale vlakken. Marie bekeek het omslag toen de jongen aan de balie haar iets vroeg.

Ze was niet voorbereid op een gesprek, en dacht nog in het Nederlands, het duurde een moment voordat ze hem verstond. Kort bleven zijn woorden klanken zonder strekking: ze hoorde geen stem maar een strot, trillend weefsel in een hals. De jongen keek haar vriendelijk aan. Ze reageerde op zijn vraag, maar het gevoel was nog niet weg, het was alsof ze praatte tegen een dier.

Marie was twintig toen ze debuteerde, *Over water* werd met lof onthaald. Het was moeilijk te geloven dat de bundel was geschreven door zo'n jonge vrouw. Sommige mensen besloten daarom dat hij was ge-

schreven door een oude man, en dat Marie slechts dienstdeed als persona, wat ze in een interview omschreef als een slecht gegeven compliment. Ze kreeg de Debuutprijs, en droeg bij de uitreiking voor, waarvan een foto werd gemaakt. Marie staat aan een spreekstoel en houdt hem kalm vast, ze hangt tussen houdingen in: ze kijkt nog naar de tekst, maar heft haar hoofd al naar de zaal.

Steeds vindt Marie Verhulp een zin, schreef een recensent, waaruit de lezer hele levens kan putten. Elk leven kent momenten van helderheid, waarop de loop ervan zijn samenhang toont. Met elk gedicht lijkt Verhulp zich in zo'n ogenblik te hebben verplaatst, uit de levens om haar heen. Wie de bundel dichtslaat heeft het gevoel veertig lange biografieën te hebben gelezen, en verlangt naar een moment waarop zijn eigen leven zich zo scherp laat zien – of herinnert zich momenten waarop dat gebeurde.

Een tweede bundel bouwde op die ogenblikken voort. In *Levens van de heiligen* verweefde Marie voorvallen uit de levens van historische figuren met hun ideeën. Ze legde de menselijke wortels bloot, dacht een criticus, van abstract gedachtegoed. In een gedicht over Nietzsche verbond ze zijn begrip van eeuwige wederkeer, het idee dat alles zich zal herha-

len, met het verhaal dat hij, tien jaar voor zijn dood en op de rand van geestelijk bezwijken, een paard omhelsde dat afgeranseld werd maar koppig stil bleef staan. Ook die ontmoeting, zei het gedicht, vindt steeds weer plaats, ook het slaan van de zweep. En het was in het gedicht alsof niet Nietzsche maar dat roerloze, weigerende paard het grote inzicht had: dit is niet de laatste keer, het zal niet stoppen als ik in beweging kom.

Marie werd door een museum gevraagd om zulke gedichten over kunstenaars te schrijven, wat ze een paar maanden probeerde voordat ze de opdracht teruggaf. Later schreef ze een handvol essays over foto's, schilderijen, installaties en sculpturen. Het las alsof Marie de kunst niet in musea tegenkwam, maar buiten op straat, of ergens in een veld. Geen werk had een verborgen laag, ze leek niet te interpreteren: traag beschreef ze enkel wat ze zag.

Na drie jaar stilte verscheen *Agora*. De mens, die in *Over water* en *Levens van de heiligen* steeds het middelpunt vormde, was vrijwel verdwenen. Men noemde het boek objectief, de stem onweerlegbaar, het was een werk van onverbiddelijke helderheid. Het was alsof Marie haar weg had omgekeerd: eerst tastte ze langs mensen hun gedachten en omgeving

af, nu nam ze plekken en ideeën en liet ze daartussen een kier. Die leegte leek een omtrek – van een mens of van iets anders. Ze had haar vraag verhard, schreef een recensent, over de band tussen lichaam en geest. Een mens leek maar een tussenstuk, en in *Agora* was die spatie weggehaald.

Marie ontving de Nationale Prijs voor Poëzie. Ze schreef regels, prees de jury, waaraan je niet ontkwam. Soms leek hier geen mens meer aan het woord, de wereld in *Agora* klonk verlaten of moest nog worden bewoond. Hier sprak de wind. Ze was de jongste winnaar ooit, maar leeftijd, zei de jury, deed er nu niet toe. Men keek reikhalzend uit naar het oeuvre dat nog moest komen.

Daarna verscheen er niets. Als Marie gevraagd werd of ze nog ergens aan werkte, dacht ze na en zei ze nee. Ze ging de academie in, haar studenten werden langzaam jonger dan het werk dat ze had geschreven. Tien jaar na het begin van de stilte schreef iemand nog een stuk. Het drietal bundels bouwde naar het zwijgen op, zei hij, het einde was passend. Te passend? Hij noemde het vroegere gerucht, dat Marie misschien de schrijver niet was, haar naam een pseudoniem, haar lichaam geleend.